

DEN NORSKE
FORLEGGERFORENING
THE NORWEGIAN PUBLISHERS ASSOCIATION

Utdannings- og forskningsdepartementet
Postboks 8119 – Dep.
0032 Oslo

Sendes også elektronisk: postmottak@ufd.dep.no

Deres referanse: ”journalnr 200500144”

Oslo, den 25.februar 2005

Høringsuttalelse – Strategier for digitale læringsressurser for grunnskolelæringen, universitets- og høyskolesektoren og voksnes læring

Vi viser til Utdannings- og forskningsdepartementets høringsbrev av 6.1.2005 vedlagt utkast til strategier for digitale læringsressurser. Den norske Forleggerforening vil nedenfor kommentere strategiene, med hovedvekt på strategien for grunnskolelæringen (pkt. I) og strategien for universitets- og høyskolesektoren (pkt. II). Rettslige spørsmål behandles for alle områder samlet under pkt. III.

Som en generell innledende kommentar vil vi peke på sitatet fra eNorge 2005 som er gjengitt i strategien for grunnskolelæringen. Det heter der at strategier for digitale læringsressurser bl.a. skal

- sikre bruk av norsk (både bokmål og nynorsk) og samisk språk i en verden som blir stadig mer preget av angloamerikansk kultur.

Vi legger til grunn at dette må være en overordnet målsetting for samtlige strategiområder, og forutsetter at det vil bli utviklet nødvendige strategier for bl.a. tekniske løsninger i forhold til språkversjonering m.v.

I Strategi for digitale læringsressurser i grunnskolelæringen 2005-2008

Innledende merknader

Den norske Forleggerforening hilser velkommen det initiativet som nå er tatt til å utarbeide overordnede nasjonale strategier for digitale læringsressurser i grunnskolelæringen, og høringsnotatet inneholder etter vår mening mange gode vurderinger og initiativ. Vi vil imidlertid innledningsvis peke på ett viktig forhold som vi mener ikke er godt nok klargjort. Det gjelder forholdet mellom digitale læringsressurser og lærebøker. Enkelte utsagn i notatet kan skape det inntrykket at det er et

mål å erstatte lærebøkene med digitale læringsressurser, og at de siste har vesentlige fortrinn. Vi mener at erfaring både fra Norge og andre land viser at undervisning som utelukkende eller i det vesentlige baserer seg på digitale læringsressurser, ikke alltid gir en god lærings situasjon. Ofte ser man imidlertid at kombinasjonen av trykte og digitale læringsressurser skaper en læringsmessig bedre effekt enn bruken av de to læremiddeltypene hver for seg. De to typene læremidler har hver sine fortrinn; på noen områder og for noen formål vil det ene være å foretrekke fremfor det andre. Erfaring tyder imidlertid på at når man bruker begge typer læringsressurser i kombinasjon, vil man ofte oppnå den beste læringseffekten innen et fag eller et tema. Særlig vil det være tilfellet når en lærebok og den digitale læringsressursen på en eller annen måte er samordnet eller tilpasset hverandre. Siden den aktuelle strategiplanen gjelder perioden 2005 – 2008, vil man måtte regne med at den erfaringen som man hittil har med bruk av digitale læringsressurser, fortsatt vil være relevant for planperioden. Strategidokumentet bør derfor ta hensyn til dette forholdet.

På bakgrunn av ovennevnte vil vi derfor anbefale at det inngår i strategiplanen at det også vil være aktuelt å stimulere til utvikling av digitale læringsressurser som er knyttet til eller som knytter til seg trykte læremidler. Vi vil derfor anbefale at følgende deler av strategiplanen (side 15 og 16) endres i samsvar med dette (Våre endringsforslag er markert med halvfet skrift):

Utfordre læreboka: En økt bruk av digitale læringsressurser forutsetter at læreren finner det hensiktsmessig å opp-prioritere digitale ressurser i forhold til læreboka. I en travel og krevende arbeidssituasjon kan vi ikke vente at læreren gjør dette uten at følgende faktorer er til stede:

*a) Bruk av digitale læringsressurser vil gi en merverdi i forhold til læreboka, **eventuelt en tilleggsverdi i kombinasjon med læreboka**, og åpne for nye/andre læringsmuligheter.*

Dette stiller krav til produsentene med hensyn til å utvikle og markedsføre attraktive digitale læringsressurser. Det krever også tilgjengelige og relevante resultater fra FoU-arbeid som synliggjør nytteverdi for læringsarbeidet, samt gir produsentene grunnlagsmateriale for å lage gode og relevante produkter.

b) Det må være like enkelt og trygt å bruke digitale læringsressurser som å bruke læreboka.

Dette stiller krav til kompetanse og veiledning, men ikke minst til infrastruktur, standardisering, interoperabilitet, basistjenester, avklarte rettigheter og funksjonelle betalingsordninger.

At digitale læringsressurser vinner terreng fra læreboka betyr ikke nødvendigvis at læreboka forkastes, det kan også innebære at læreboka blir tynnere og kombineres med digitale læringsressurser.

c) For mange nivåer, fag, temaer og/eller undervisningsområder vil kombinasjonen av analoge og digitale læringsressurser kunne forventes å gi den beste læringseffekten. Det vil derfor være aktuelt også å stimulere til utvikling av og bruk av slike kombinerte læringsressurser.

*Brukerstimulering: Valg av digitale læringsressurser i stedet for **eller i kombinasjon med analoge** handler også om referanserammer og vaner. Man kan ikke vente at lærere skal se en **tilleggsverdi** i bruk av digitale læringsressurser dersom de ikke har gjort seg personlige erfaringer med slike ressurser. Det er derfor nødvendig å sette inn stimulerings tiltak som kombinerer føringer i læreplaner og vurdering med økonomiske virkemidler.*

Vi vil videre foreslå at det formuleres et mer forpliktende og klart mål om at det skal gjennomføres følgeforskning som tar sikte på å evaluere læringseffekten ved bruk av digitale læringsressurser. I slik følgeforskning bør også inngå spørsmålet om effekten av at man bruker analoge og digitale læringsressurser i kombinasjon i en undervisningssituasjon sammenholdt med bruk av bruk av slike læringsressurser alene.

Mål og markedsmodell

Det overordnede målet for strategien, er formulert i pkt. 1.2, siste avsnitt, side 3.

” Mål for strategien er at det innen 2008 skal eksistere et godt grunnlag for utviklingen av et fungerende marked for digitale læringsressurser, og at et slikt marked skal være i ferd med å etablere seg.”

Under pkt 2, Strategiområder, slås det fast at for å nå målene *”må det etableres en dynamisk vekselvirkning mellom tilbud og etterspørsel”*. For å oppnå en slik dynamikk viser pkt 2.1 videre til at det er en innbyrdes avhengighet mellom *produksjon og distribusjon* på den ene side og *etterspørsel etter og aktiv bruk av digitale læringsressurser* på den annen side.

Som innholdsutviklere støtter vi fullt ut at normale markedsøkonomiske prinsipper om tilbud og etterspørsel legges til grunn for å nå målet slik det er beskrevet ovenfor, og på den måten realisere økt bruk av digitale læringsressurser i grunnopplæringen.

Kompetanse, kvalitet og kostnader

For å etablere et marked på området for digitale læringsressurser, er vi avhengig av minst to forhold:

- at det utvikles høyverdige kvalitetsprodukter med hensyn til både innhold og pedagogikk
- at det skjer en effektiv kompetansebygging av lærerne i norsk skole

De kvalitetssikrede digitale læringsressursene vil være viktige verktøy for å realisere de kritiske suksessfaktorene i de nye skolereformene, slik de beskrives i St. meld. 30 ”Kultur for læring”. Kvalitetsutviklede digitale produkter har helt unike muligheter i seg til å møte reformens krav til **fleksibilitet** og **universell utforming** både i undervisningen og i læremidlene.

Likeledes kan **tilpasset opplæring** og hensynet til ulike **læringsstiler** ivaretas på nye og effektive måter gjennom digitale læringsressurser.

Forleggerforeningen vil gjerne understreke at den type digitale læringsressurser vi her snakker om, er spesielt ressurskrevende både når det gjelder pedagogisk ekspertise og utviklingskostnader. Hvis de digitale læringsressursene skal representere en merverdi og en komplementær størrelse til boka, et syn vi for øvrig fullt ut støtter, krever det et bredt spekter av kompetanse i utviklingsprosessen.

Vi understreker dette for å tydeliggjøre følgende:

1. Kvalitet i innhold, form og pedagogisk tilrettelegging er en forutsetning for å skape gode innføringsvilkår for digitale læringsressurser i grunnopplæringen.

2. Utvikling av denne typen digitale ressurser er mer kostnadskrevende enn å lage tradisjonelle skolebøker siden mediet er så mye rikere mht virkemidler (lyd, film, animasjon, interaktivitet osv).
 3. Vi vil i en oppbyggingsfase som nå, der markedet er ikke-eksisterende, sterkt støtte forslaget om de økonomiske virkemidlene beskrevet i 3.1.3. Ved å stille midler til rådighet på kjøpersiden samtidig som det bevilges produksjonsstøtte til utviklerne, skapes det en situasjon for utviklerne som gjør det mulig å drive innholdsutvikling på tross av de høye risikofaktorene. Denne typen oppstartshjelp i et helt grønt marked er nødvendig for å få utviklet kvalitetsprodukter som igjen er avgjørende for etterspørselen.
 4. Det er viktig for kvalitetsutviklingen at produksjon av digitale læringsressurser er forbundet med konkurranse og risiko i et marked med etterspørsel. Under slike forhold skapes de beste betingelser for sylskarp kniving om å skape det beste.
 5. Når det gjelder kostnadsanslagene under pkt 3.4 anslås et beløp på 20 mill kr pr år i en treårsperiode til innkjøp av digitale læringsressurser til hele grunnopplæringen. Dette anser vi som et svært beskjedent beløp i forhold til å realisere målet slik det er definert i pkt 1.2, og som en stimulans for innholdsutviklerne til å ta investeringsrisikoen.
Til sammenligning nevner vi at Storbritannia som i flere år har hatt en klar strategi for innføring av digitale læringsressurser i skolen, i 2005 får en bevilgning på £ 100 millioner til innkjøp av digitale læringsressurser - i tillegg til de £ 537 millioner som går til alt fra infrastruktur til software. Hvis vi "konverterer" beløpet britene får til rent innkjøp av digitale læringsressurser, om ikke annet, til norske forhold, burde Norge bevilget i overkant av 100 millioner kroner pr år i den omtalte treårsperioden til sammenligning.
- Det kan være interessant å nevne at Forleggerforeningen i en kostnadsberegning for innkjøp av læremidler til Reform 2006 utført for departementet, har stipulert behovet for midler til innkjøp av digitale læringsressurser til totalt 353 millioner over en treårsperiode bare for grunnskolen.
6. Vi støtter tiltak 4 under pkt 3.3.2 om lærernes egenproduserte materiale i den forstand at brukerproduksjonen og skaperprosessen i seg selv er viktig for den digitale ferdigheten, men anser modellen med en delingskultur for gratis digitale læringsressurser som risikofyllt, dels ut i fra hva som sies under vårt punkt 4 ovenfor, og dels ut i fra hvilken breddekompetanse og hvilket konsulentnett som trenges for å skape kvalitetsprodukter som er gode å bruke på bred front i skolen .

Interessenter

Utvikling av flermediale digitale læringsressurser er en krevende og sammensatt prosess, der ulike former for kompetanse bør gå opp i en større enhet for å skape det beste. Det stilles blant annet nye utfordringer til at unge teknologimiljøer og etablerte læremiddelutviklere kan samarbeide og samskape. Vi støtter derfor sterkt oppfordringen som ligger i pkt 1.3 til at ulike interessenter må samarbeide for å skape et felles løp mot målet.

Distribusjon

I pkt 2.1.2 under Distribusjonskanaler nevnes faren for begrensninger i forhold til plattformvalg og innholdsleveranser. Forleggerforeningen vil arbeide for åpne løsninger der det ikke skal være noen

beskrivelser, men at digitalt innhold kan benyttes på ulike plattformer som måtte være utbredt i skolen. Vi støtter videre sterkt at standardisering er viktig for å gjøre implementeringen av digitale læringsressurser så smidig som mulig.

Infrastruktur

I forhold til den erfaring læremiddelforlagene har så langt når det gjelder lærernes/skolenes kompetanse og terskelnivå i bruken av digitale læringsressurser, kan vi ikke sterkt nok få understreket ønskeligheten av at FEIDE-prosjektet (pkt 2.2.3) ferdigstilles så raskt det lar seg gjøre. En identifiserings- og autentiseringsløsning ville lette situasjonen i meget vesentlig grad for både brukerne og innholdsutviklerne.

II Strategi for digitale læringsressurser i høgre utdanning 2005 – 2008

Mandat

I forbindelse med strategien for universitet- og høyskolesektoren vil vi innledningsvis kommentere mandatet for arbeidsgruppen. Det fremgår på side 2 at arbeidsgruppens skal utforme et forslag til *"ein nasjonal strategi"*, med *"nasjonale fellestiltak"* for å bidra til økt bruk og spredning av DLR (digitale læringsressurser). Arbeidsgruppen har også fått i mandat å kostnadsberegne forslag til tiltak. Det synes imidlertid som om det ligger utenfor arbeidsgruppens ansvar å utferdige forslag til en strategi for fortsatt samhandling mellom UH- sektoren og de kommersielle utviklere av læremidler og læringsressurser. Dette gjenspeiles i arbeidsutvalgets notat og bidrar til et noe snevert syn på framtidig utvikling av DLR. Vi vil her konkretisere noen problemstillinger som dermed reises;

- Opphavsretten til dagens læremidler innehas og forvaltes for en stor del av ulike forlag. Det er naturlig å tenke at framtidens DLR til en viss grad må baseres på disse, spesielt dersom man ser for seg at disse skal *"erstatte eller supplere andre læremiddel eller undervisningsmetoder"* (side 4 i arbeidsgruppens forslag). I arbeidsgruppens notat (se eks. side 5.) kan en få inntrykk av at gruppen ser bort fra de opphavsrettslige begrensinger som allerede eksisterer og som fortsatt vil være relevante ved utvikling av DLR
- Utvikling av DLR krever store ressurser av pedagogisk og redaksjonell karakter som pr. i dag bl.a. innehas av forlag og andre kommersielle aktører. Det faktum at disse aktørene ikke inkluderes i arbeidsgruppens notat gjør at vi stiller spørsmålsteget både ved kostnadsrammer som arbeidsgruppen estimerer ved nyutvikling og den mangel på kompleksitet i utviklingsarbeidet som her beskrives. Under avsnittet om læringssyn (side 5) og i notatets tiltaksdel (side 11 – 13) kan en få inntrykk av at en stor del av ansvaret for utvikling av DLR blir lagt på studentene selv. Uten en inkludering av den kompetanse som dagens kommersielle produsenter av læremidler innehar, kan arbeidsgruppens anbefalinger føre til en kvalitetsforringelse framfor en styrking av framtidens læringsressurser.
- I mandatet bes det også om å utvikle en strategi med et *"opplegg for samarbeid og samordning mellom lærestedene"*. Dette legger arbeidsgruppen til grunn bl.a. ved å tegne ønsket situasjon i 2008 som preget av at *"digitale læringsobjekt til dei store grunnkursene i sektoren blir utvikla gjennom arbeidsdeling mellom lærestadene"*. Til dette er det å bemerke at kvalitetsreformen legger opp til en spesialisering mellom de ulike undervisningsinstitusjonene i UH-sektoren. Dette har allerede ført til en kraftig oppsplitting av de store grunnkursene og at de ulike undervisningstilbudene har kvalitativt ulike tilbud

innenfor de samme fagområdene. Dette gjør samordning vanskelig. En økende konkurranse om studentene mellom de ulike utdanningsinstitusjonene svekker i tillegg motivasjonen for tverrinstitusjonelt samarbeid.

Fagdidaktiske digitale læringsressursar i universitets og høyskolesektoren

I arbeidsgruppens notat påpekes det at ”*kartlegging av den digitale tilstanden gir eit inntrykk av at utviklingen av digitale læringsressurser har gått noko nedover dei siste årene.*” Vårt inntrykk bekrefter denne tendensen, og vi mener at en hovedforklaring er færre initiativ fra UH-sektoren mot forlag og andre eksterne læringsmiljøer. I notatet framheves det videre som et paradoks at denne negative tendensen har skjedd parallelt med en økning i bruken av læringsplattformer innenfor sektoren. For å motvirke en fortsatt lignende utvikling tror vi det blir viktig at det legges opp til en strategi hvor læringsplattformene ikke bare tilbyr administrative tjenester men også digitalt innhold. Det forutsettes da at plattformene ikke legger beskrankninger mht innholdsleveranser, dvs at alle former for digitalt innhold skal kunne benyttes på de ulike læringsplattformene.

Lite utvikla marked

Arbeidsgruppen påpeker at universitets- og høyskolemarkedet skiller seg ut fra arbeidslivet og grunnskolen mht. utvikling og bruk av digitale læringsressurser og at dette skyldes et lite tilbud av digitale produkter fra forlag og e-læringsbedrifter. Vi støtter arbeidsgruppens syn på dette punkt. Vi mener at årsaken til dette både er mangelen på etterspørsel fra sektoren og mangel på offentlig støtte. Vi forventer imidlertid en økning i etterspørselen i UH-sektoren. Dette relateres til kvalitetsreformens ønske om økt fleksibilitet og raskere oppdatering av pensumlister og andre læringskilder. Vi mener at etterspørselen kan økes ytterligere gjennom konkrete initiativ fra departementalt hold. Et slikt initiativ kan være å gi omfattende støtte til utvikling av prosjekter innenfor bestemte fagområder. Dette vil synliggjøre de nye pedagogiske og fagdidaktiske mulighetene som ligger innenfor digital innholdspubliserings og vi mener matematikk og realfag er et naturlig satsingsområde. Et annet initiativ kan være å legge forholdene til rette for elektronisk nedlastning av læremidler som i dag finnes i analog form. For at dette skal være mulig kreves det et omfattende samarbeid med rettighetshavere og deres organisasjoner bl.a. Den norske Forleggerforening og Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening.

Arbeidsgruppens forslag til tiltak er omfattende og vi begrenser oss til å stille spørsmålsteget ved følgende to;

Delingskultur

Her anbefaler arbeidsgruppen at ”*universiteta og høgskolene må motiverast til å gi open tilgang til digitalt lagra eksamensarbeid, fagfelleverderte artiklar og anna materiale produsert ved lærestaden*”. Vi vil påpeke at en slik oppfordring lett kan bryte med de rettigheter som i dag tilligger forfattere og andre innholdsprodusenter. Konsekvensene av en endring av dagens praksis kan lett føre til en mindre produksjon av forsknings- og formidlingslitteratur.

Norskspråklige læringsressurser

Her anbefaler arbeidsgruppen at ”*det bør etablerast en ordning for å støtte norskspråklege digitale læringsressurser*”. Vi støtter arbeidsgruppen i denne anbefalingen og understreker betydningen av at også aktører utenfor UH-sektoren blir gitt adgang til å søke støtte fra denne ordningen. I den sammenheng er det naturlig å minne om at det pr. i dag finnes en offentlig støtteordning for utvikling av analoge læremidler, dvs. Lærebokutvalget for høyere utdanning lagt under universitets- og høyskolerådet. En utvidelse av dette utvalgets mandat til også å omfatte digitale prosjekter med en

tilsvarende utvidelse av utvalgets økonomiske tildelingsramme, vil langt på vei imøtekomme dette behovet.

III Særskilt om opphavsrettsspørsmål

Vi finner det hensiktsmessig å gi en samlet kommentar for alle de tre strategiområdene når det gjelder de opphavsrettsspørsmålene som er aktuelle i forbindelse med strategiplanene.

I strategiplanen for grunnopplæringen er rettighetsspørsmålene omtalt i et eget avsnitt (2.2.6) og på en måte som klargjør hvor viktig dette feltet er. I strategiplanen for høyere utdanning er håndteringen av opphavsretten nevnt (i pkt. 5.1) som et området som bør tas opp i en videre sammenheng, og ellers omtales behovet for rettighetsklarerer i avsnittet "Kultur for deling" på side 5. I planen for voksenopplæring er spørsmålet ikke omtalt eksplisitt på annen måte enn at man peker på at gjenbruk av læringsobjekter aktualiserer problematikken rundt rettigheter (pkt. 4.6 på side 15). Etter vår mening må rettighetsspørsmålene inngå i de endelige planene som et eget strategiområde eller tiltaksområde, enten samlet for alle tre planene, eller spesifisert for hver av dem. Og det er særlig to overordnede forhold som må behandles: 1) Hvordan man skal etablere avtaler og rettighetsklaringsprosedyrer som sikrer at den bruken som er aktuell, kan skje innenfor rammen av norsk lov og de avtalene som eventuelt blir inngått, 2) Hvordan man skal gjennomføre informasjonstiltak som sikrer at lærere, studenter, elever og andre aktuelle grupper får god kjennskap til den aktuelle rettighetsproblematikk, eventuelt også hvilke kontrollrutiner og hjelpefunksjoner som er aktuelle for å sikre at virksomheten rent faktisk skjer i innenfor rammen av lov og avtaler.

Vi har for øvrig følgende mer spesifikke kommentarer til enkeltpunkter i de tre planene. Selv om den enkelte kommentar bare knytter seg til én av planene, vil synspunktet likevel være relevant for alle:

1) I planen for grunnutdanningen sies det i pkt. 2.2.6 at det må inngås avtaler og etableres praktiske ordninger "som gjør det enkelt å være lovlydig". Vi slutter oss til dette generelle synspunktet, men vil legge til at både myndigheter og brukere må være innstilt på og akseptere at selv om man får etablert hensiktsmessige avtaler mv., vil likevel ikke all bruk kunne være tillatt. Det blir faktisk et viktig og selvstendig opplæringsmål når digitale læringsressurser skal tas i bruk i stort omfang, at elevene og studentene gjøres kjent med de praktiske konsekvensene av åndsverkloven og de rammene den setter for bruk av alle typer verk og arbeider hvor rettighetene innehas av andre enn brukeren. Det bør også klart fremgå i strategiplanene som en spesifikk del av den digitale kompetansen som skal utvikles.

2) I planen for grunnutdanningen i pkt. 2.1.1 "Utvikling og produksjon" omtales elevenes og lærernes egenproduksjon av digitale læringsressurser ("Brukerproduksjon"). Det er grunn til å understreke at slik egenproduksjon ofte vil innebære at man på forskjellige måter integrerer eller utnytter andre rettighetshaveres verk i sine egne produksjoner. Det kan selvsagt skje innenfor de bestemmelsene som finnes i lov og avtale. Men uten en god forståelse av opphavsrettens krav og grenser vil både elever og lærere lett komme til å gå langt ut over det som er akseptabelt. Dersom slike uvaner etableres i en opplæringssituasjon, vil det påvirke elevenes fremtidige holdninger til opphavsretten på en uheldig måte. Vi viser til det som er understreket i avsnittet ovenfor. Flere av våre medlemsforlag er gjennom de siste årene blitt kjent med slike problemer i forbindelse med læreres egenproduserte læringsressurser, og de kan fortelle at når forholdene påtales, møter man ofte både manglende respekt for og kunnskap om opphavsrettslige bestemmelser.

- 3) En tilsvarende kommentar er også relevant til avsnittet "Læringssyn" på side 5 i planen for høyere utdanning. Her heter det blant annet: *"det inneber at det må vere muleg å ha tilgang til eit stort utval av ressursar som kan delast opp, setjas saman på nye måtar og integrerast i ulike læringsaktivitetar."* Det formuleres som et mål at *"... ein i utstrakt grad byggjer vidare på materiale som alt er utvikla."* Dette behovet gjentas også i første avsnitt i "Ønskt situasjon i 2008". Vi er ikke uenig i det som her sies, men vil understreke at det nettopp er slike arbeidsmåter som gjør det særlig nødvendig med god forståelse av og respekt for opphavsrettens grunnleggende bestemmelser og grenser. Det blir ikke mindre viktig når denne "klippe-og-klistre-kulturen" ses i sammenheng med oppmuntringen til at det utvikles en kultur for deling, jf avsnittet "Kultur for deling" side 5. I en slik situasjon vil læringsressurser som ulovlig utnytter andre rettighetshaveres verk, lett bli spredt til mange og bli gjenbrukt ulovlig av nye studenter uten at de har mulighet til å vite om at de benytter andres verk på en urettmessig måte. Vi nevner dette for ytterligere å understreke det som er sagt ovenfor om behovet for å etablere rettighetsforståelse som et eget område i den digitale kompetansen som skal bygges opp gjennom bruk av digitale læringsressurser.
- 4) Vi vil avslutningsvis peke på at nettopp den arbeidsformen som er kommentert i punkt 2) og 3) ovenfor, er særlig krevende når andre rettighetshaveres verk skal brukes slik lov og avtaler forutsetter.

Med vennlig hilsen
Den norske Forleggerforening

Per Chr. Opsahl
Fungerende direktør